

"מה חושב הנוער של היום?!" תכנית כתיבה בבתי הספר האתגריים

טליה אהרון אזולאי, ניבה ברדה ולילך דולב

נתונים שונים מעידים על פערים ניכרים בין הישגיהם של תלמידים המצויים בסכנת נשירה גלויה או סמויה ממערכת החינוך, לבין אלה של האוכלוסייה הכללית בישראל. הדבר ניכר הן במבחנים סטנדרטיים המתמקדים בשפה העברית, כגון מבחני המיצ"ב, הן במבחנים המתמקדים בתחום הדעת, כגון מבחני הבגרות.

מכון ברנקו וייס בא לקדם תלמידים אלה במסגרת רשת בתי הספר האתגריים ובמסגרות חינוכיות נוספות בישראל. זאת באמצעות הפדגוגיה הפרטנית, אשר בבסיסה עומד עיקרון-על שעניינו "תכנון הוראה מכוונת תלמיד". ההוראה מבוססת על גישה של תשומות חינוכיות פרטניות וממוקדות שבה כל לומד מקבל הנחיה פרטנית לפי צרכיו, בהתאם ליכולותיו ולסגנונו האישי, בדרך לחוויות ההצלחה. יישום הפרטנות מתבסס על התפיסה ההוליסטית הטוענת כי הלומד הוא שלם, וכי הצלחה בתחום אחד בחייו עשויה לשמש מנוף לקידומו גם בתחומים אחרים. הצוות החינוכי פועל לחיזוק תחושת המסוגלות בשלושת עמודי התווך של עצמיות הילד: התחום החברתי, התחום האישי והתחום הלימודי.

התכנית "מה חושב הנוער של היום?!" מבקשת לממש תפיסה זו באמצעות הכתיבה. לשיטתנו, טיפוח יכולת ביטוי עצמי תוך השתתפות בשיחה, קבלת מקום מכבד להשמעת דעה והעמקה בנושאים שונים יכולים להעצים את תחושת הביטחון והמסוגלות של התלמידים בכתיבה ובקריאה, לזמן להם חוויות הצלחה בלימוד תחומי דעת שונים ולטפח בהם יכולת אוריינית אפקטיבית. ההתערבות באה לאפשר לתלמידים לתת ביטוי ליכולותיהם הלשוניות המגוונות ולהתנסות בהדרגה בהרחבתן כך שיכללו גם את אלה הנדרשות בבית הספר.

התכנית מבוססת על עקרונות הפדגוגיה הפרטנית, המזהה את מקומו של כל תלמיד ומקדמת אותו ממנו באופן הדרגתי ורלוונטי לחייו תוך הצבת מטרות מותאמות. נושאי הקריאה, השיחה והכתיבה נוגעים לחיי היום-יום של התלמידים ומקשרים בין הרגשות והמחשבות שהם מעוררים, תוך הרחבתם והבאתם לכדי ביצוע אורייני גבוה.

בבסיס התכנית ניצבת הנחת יסוד באשר לטיפוח יכולת הכתיבה, ולפיה הפקת תוכן דבור מתקיימת מתוך שיחה אותנטית בין אנשים המגיבים זה לזה, שואלים זה את זה שאלות, ובאופנים נוספים מחלצים זה מזה תוכן. בכתיבה, לעומת זאת, נדרש הכותב לחלץ תוכן מעצמו, בעצמו. זאת ועוד: כתיבה אוטונומית כרוכה בהקשר אותנטי שבמסגרתו מוגדר נמען, והכותב יודע לא רק למי הוא כותב אלא גם לשם מה ולשם איזו מטרה.

לפיכך, כדי לזמן לתלמידים את היכולת להפיק תוכן באופן עצמאי בכתב מתקיימות פעילויות מגוונות המובילות את התלמידים מהשיחה - אל הכתיבה. נוסף לכך, משימות הכתיבה כוללות הקשר אותנטי המגדיר מיהו הנמען ומהן מטרות הטקסט.

התכנית הופעלה בשנת הלימודים תשע"ה כפילוּט בשישה בתי ספר ברשת האתגרית. לאור החוויה המוצלחת היא פועלת בשנת הלימודים הנוכחית בתשעה בתי ספר בכיתות י' בכיתות אס, לרוב בהנחיית מחנכות ומחנכי הכיתה. התכנית מופעלת במקבצים. כל מקבץ כולל חמישה שיעורים, אחד בשבוע, ובסיומו נערך מפגש שיא חגיגי. כל מקבץ נבנה סביב עיקרון מארגן אחד כמו סוגה - מכתבים, שירים, יומנים, או נושא - אקטואליה, היסטוריה וכדומה. לאחר סיום כל שלב בשיעור התלמיד מקבל חותמת על גבי רצועת המקבץ. בתום המקבץ, לאחר שכל החתימות מופיעות, התלמיד יכול להשתתף במפגש השיא.

התכנית מופעלת בשלושה שלבים: (1) **שלב ההתנעה** - שבו מטרותנו לעורר אצל התלמיד מוכנות לכתיבה; (2) **שלב המיצוב** של מיומנויות הכתיבה והשיתוף* (3) **שלב השכלול** - שבו נדרש התלמיד לשכלל תוצר שכתב לכדי תוצר מיטבי, שאותו יציג כתוצר מסיים לתהליך בסופה של שנת הלימודים.

רכיבי שיעור הכתיבה במסגרת התכנית:

מדובב: פרובוקציה המשמשת כלי לעידוד ולדברון התלמיד לחשיבה על הנושא, לחיבור אליו ולכתיבה הקשורה בו. דוגמאות למדובבים: מוזיקה, שירים, סרטונים וכיו"ב.

קריאה: בכל שיעור התלמידים מקבלים טקסט מדגים לנושא ולסוגת הכתיבה (למשל מכתב או דף מיומן). הטקסט נקרא באופן עצמאי בקריאה דמומה, ובקול רם בכיתה. רמת הקריאה עולה בשלבים. במקבצים הראשונים הקריאה קצרה, שורות אחדות בנושא מעניין, מסעיר או מרגיז, ועם התקדמות המקבצים הקריאה ארוכה יותר.

שיח משותף בנושא שנקרא: לאור המדובב והטקסט שנקרא מתקיימת שיחה בקבוצה. מטרת השיחה היא להרחיב בקרב תלמידי הקבוצה את יריעת הידע והחשיבה בנושא, ולשמש בסיס לכתיבה. בשיחה משתתפים המורה והתלמידים. המורה הוא חלק פעיל מהשיח הקבוצתי, שותף לו ותורם לו. הוא משתמש במשוב מקדם כדי להביא כמה שיותר מתלמידי הקבוצה להשתתף בשיח.

כתיבה: התלמידים מקבלים מטלת כתיבה בסוגה הנבחרת ובנושא, בשני שלבים: (א) כתיבת הדעות שעלו בשיחה - כתיבה המשחזרת את השיחה, בעיקר במקבצים הראשונים; (ב) כתיבת דעה אישית בנושא. החל בכתיבת דעה פשוטה (מסכים/לא מסכים) ועד לכתיבת דעה מנומקת או טקסט המבטא עמדה בסוגה משתנה, לפי המקבצים השונים.

שיתוף: לאחר בניית אמון בקבוצה תלמידים משתפים בטקסטים שכתבו, והסובבים מקשיבים ונותנים משוב מתאים.

משוב: המורה ממשב בכתב את עשייתו של התלמיד לאורך כל התהליך, בהתאם לשלב בתכנית. במשוב הכתוב המורה משמש דוגמה אישית לחשיבות הכתיבה.

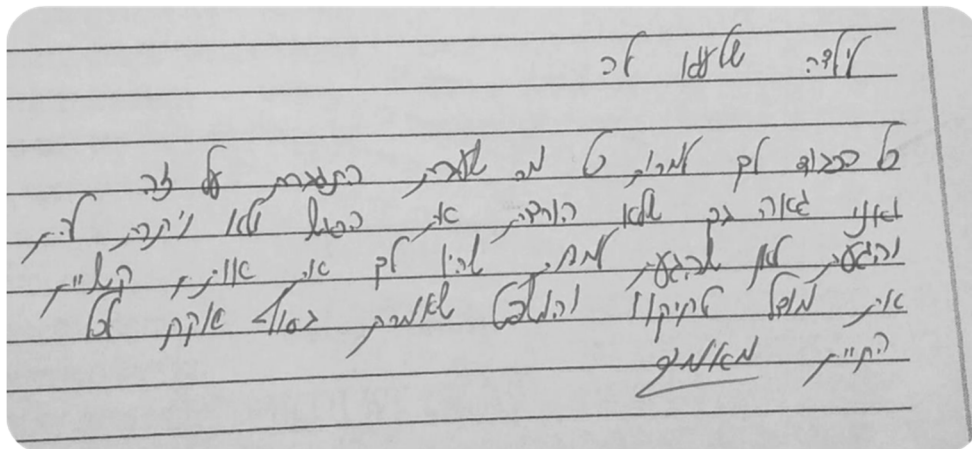
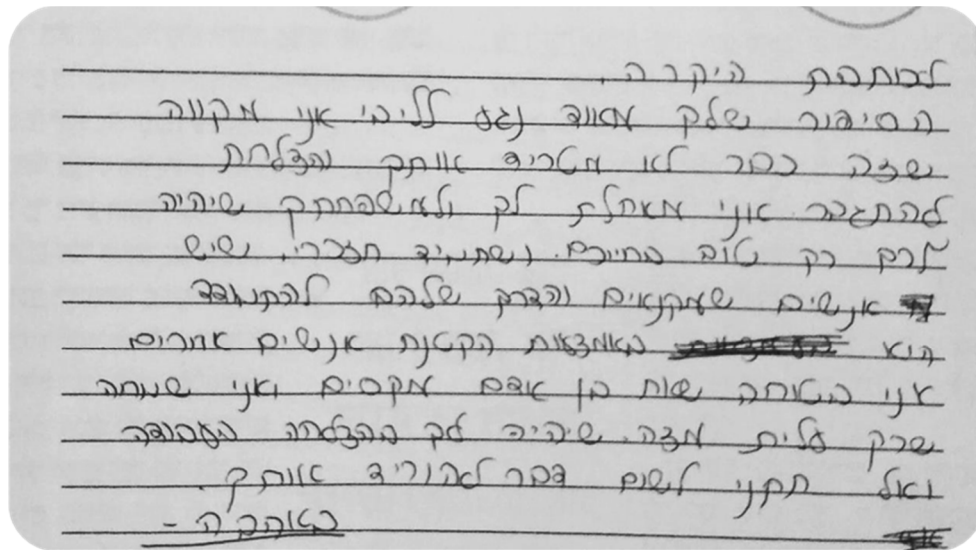
התכנית מזמנת למורים אתגרים רבים בשל הדרישה הבסיסית שבה לכתיבה ולדיאלוג. הבמה הניתנת לנוער זרה לו, ונדרש תהליך כדי להביא כל תלמיד ותלמידה להשתתפות פעילה. החיזוקים הרבים והמדויקים הניתנים לאורך התהליך, הרלוונטיות של הנושאים לחיי היום-יום והעקביות של המורים מקדמים את ההצלחה. המורים המפעילים את התכנית מלווים אחת לשבועיים במפגש הנחיה שבו הם יכולים להעלות שאלות, לשתף בהתמודדויות ולחשוב יחד כיצד לקדם את העשייה. המנחה מתעדת את העשייה לצורכי למידה.

אפשר לראות תלמידים אשר החלו בכתיבת מילה וכיום כבר כותבים כמה שורות; אפשר לשמוע תלמידים שבעבר נחבאו אל הפינה או שזלזלו בעשייה וכיום הם שותפים לשיח. אפשר לקרוא משובים מקדמים שכותבים המורים על כל תוצר של תלמידיהם, ומשובים מרגשים שכותבים התלמידים למורה.

תוצרי תלמידים

התלמידים התבקשו לכתוב מכתב למהנדסת מצליחה שכתבה מכתב לתלמידים שלמדו איתה בכיתה ח', בו לעגו לה על כתיבתה (שנבעה מכך שהייתה לקויית למידה לא מאובחנת). במכתבה כתבה המהנדסת: "התייחסתם אליי כאל טיפשה. אני זוכרת איך צחקתם כולכם כשלא הצלחת לקרוא קטע קטן".

התלמידים בתכנית כתיבה כתבו לה מכתב אישי:

והנה שתי דוגמאות למשוב של התלמידים לשאלות לגבי התהליך שעברו בתכנית במהלך השנה:

מקבץ משוב
נותנים משוב אישי...

קרא / את המשובים שכתבתי לך במהלך כתיבתך..
השלם את המשפטים הבאים

המשובים גורמים לי להרגשה _____
הכי אהבתי מהמשובים לקרוא ש... _____
הייתי מצפה מהמשובים במקבץ הבא ש... _____

מאת: יהוה ז"ל
דניאל

מקבץ משוב
נותנים משוב אישי... אליה

קרא / את המשובים שכתבתי לך במהלך כתיבתך..
השלם את המשפטים הבאים

המשובים גורמים לי להרגשה (אליה)
הכי אהבתי מהמשובים לקרוא ש... למורה והתורה שאלוהים אלו גמלו
באלה יסודי התורה שקראו אלוהים לתוכי
הייתי מצפה מהמשובים במקבץ הבא ש... לברוך לחלקים

סיכום

תכנית זו נובעת מאמונה כי אין הוראה משמעותית יותר מזו המאפשרת לתלמידים לפתח את המיומנויות האורייניות שלהם דרך נושאים רלוונטיים לחייהם, ובקבוצת השייכות שלהם.

כאשר תכנית זו מופעלת בתהליך הדרגתי ומותאם לצוותי ההוראה ולתלמידים היא יכולה להיות בסיס משמעותי גם ליכולת של התלמידים להתמודד עם משימות של הערכה חלופית במקצועות השונים הנלמדים לקראת בחינות הבגרות.

סליה אהרון אזולאי היא מנהלת תחום הערכה חלופית ברשת בתי הספר האתגריים ברנקו וייס ומנחה פדגוגית רשתית בבתי הספר בדרום ובמרכז. ממובילי ההערכה החלופית (חלוצי ההערכה) ברשת. לימדה, חניכה וריכזה את התחום הפדגוגי בבית הספר האתגרי בית שמש. זו שנתה ה-12 במכון ברנקו וייס ושנתה השנייה במטה הרשת האתגרית.

ניבה ברדה היא ראש תחום פדגוגיה מבוססת כתיבה במכון ברנקו וייס, במסגרתה פותחה התכנית מה חושב הנוער?! במיוחד לבתי הספר האתגריים. ניבה חברת מכון ברנקו וייס כ-20 שנה, במהלך הנחתה סדנאות בתחומים שונים, לימדה, חניכה וריכזה את התחום הפדגוגי בבית הספר האתגרי ברמלה, וכן לימדה ומילאה תפקידי רחב שונים בבתי הספר השש-שנתיים ברנקו וייס בית שמש ובית חשמונאי.

לילך דולב היא יועצת פדגוגית ומנחה מורים ומנחים לעבודה פדגוגית עם נוער בסיכון. הקימה וריכזה את תחום הפדגוגיה ברשת בתי הספר האתגריים. זוהי שנתה ה-19 במכון ברנקו וייס.